

HISTORIA ECONOMICA

LA HISTORIA ECONOMICA DE LLEIDA

per ELIES SERRA I RAFOLS

ESTEM certament ben lluny de professar aquelles teories materialistes de la història que no admeten altre factor en el desenrotllament de la vida de les col·lectivitats humanes que el de les forces econòmiques. Segons aquestes idees l'home no es mouria més que per la necessitat de nodrir-se i totes les façanes més o menys pomposes, imperialisme, religió, esperit d'aventura, nacionalitat curiositat i cultura, influència de les personalitats remarcables per la seva situació o pel seu geni, etc., etc., no serien altra cosa que aparences que dissimularien les veritables causes dels fets històrics, que no serien mai altres que la lluita per la vida, és a dir, la lluita econòmica. Convé reduir l'abast d'aquestes idees als seus límits justos. El seu origen és segurament la natural reacció contra l'absoluta ignorància en què s'havia tingut fins temps recents aquest factor econòmic, innegable en els actes humans de cada dia, però que hom silenciava en tractar-se dels fets col·lectius. No cal més que donar una ullada a qualsevol manual d'història, una mica antic si és estranger (tindrà d'ésser d'influència, encara, de l'escola romàntica de Taine), qualsevol dels que ara corren, amb rares excepcions, si és espanyol, per a veure que ni de passada es fa referència a les causes econòmiques dels fets que hom hi reconta i és inútil pensar que hi resultin comprensibles aquells

molts fets que tenen aquestes causes a la seva base: el fraccionament d'Europa en minúsculs estats feudals a l'Edat Mitjana, que hom atribuïa còmodament a la «debilitat de la monarquia», o bé la ruïna de l'imperi espanyol que s'explicava d'una manera no menys tranquil·la a base de la «decadència de la Dinastia de los Austrias», etc., etc. El fet econòmic no es pot oblidar, però ni ho explica tot ni anul·la els tres factors dels fets històrics.

En el camp més reduït, però més precís de la història local, és molt interessant de veure les condicions econòmiques en què s'ha desenrotllat la vida d'una agrupació urbana. Les condicions polítiques, el prestigi cultural, etc., poden haver vingut després a modificar la base originària de vida de l'agrupament, però en començar calia forçosament que circumstàncies materials fessin avançar la localitat d'on es tracti per a que s'hi concentrés un nucli important.

En el cas de Lleida, quin seria el motiu originari que hi faria néixer l'antiquíssim agrupament humà que hi coneixem? Quan per primera vegada tenim algunes notícies concretes de la ciutat, que és en ocasió de les campanyes de Cèsar, el que hom pot induir sens gaire perill d'errar-se és que Lleida vivia dels conreus que ja la voltaven, del tràfec que cridava el seu pont i, també, de la seva forta posició que donava més segu-

retat als seus habitants. És a dir, *Lleida era una horta, un pont i un castell*. Però tot això ens mostra precisament un estat ja evolucionat de la vida de la ciutat; aquestes circumstàncies no havien nascut totes soles; sinó que eren la mostra de l'esforç humà modificant les condicions naturals del lloc. Gairebé qualsevol lloc de la riba del riu ofereix condicions semblants per a l'establiment d'una horta incipient; el pont tingué d'ésser construït amb esforç, difícil fins de concebir si era sobre piles de pedra i no es devia ja a l'enginyeria romana. Finalment les muralles que envoltaven l'acròpolis en temps de Cèsar, segurament ibèriques, per modestes que fossin també representaven un progrés. En aquest aspecte de fortalesa, però, és en el que crec que cal veure la primera raó d'ésser del nucli lleidatà; en efecte el puig sobre el qual s'asseia la primitiva ciutat no solament és naturalment fort sinó que n'hi ha ben pocs en tota la riba del riu que tinguin condicions comparables; els altres o són massa grans per a un poblat ibèric, com el Gardeny, o són massa lluny del riu, com per ex. Puig Pedrós (lloc d'un altre vilatge ibèric). El puig de Lleida, ben aïllat, més alt que la majoria dels altres, ben aprop del curs de l'aigua (tinc la convicció que, al menys des d'època romana, el llit del riu no ha canviat sensiblement en el tros veí de la ciutat) oferia un lloc tot indicat per a l'establiment d'un poblat més important que cap altre dels escampats pels turons de la plana. Desseguït degué posseir petits regadius, mitjans derivacions locals del curs del riu. Lentament aquesta horta s'aniria estenent per l'una i l'altra banda; en realitat els progressos encara

no han estat acabats. La tradició atribueix tota l'horta a la indústria dels moros però ja ha estat dit que això és bon tros exagerat. La Lleida romana degué ja posseir una horta important, encara que ens sigui impossible saber si ja treia les aigües d'una sèquia derivada de la Noguera o si encara es regava amb una derivació del riu mateix que passa pel peu de la ciutat, com sens dubte tingué d'ésser abans. El progrés, de mica en mica, degué seguir en l'alta Edat Mitja, encara que no ens acollim a aquella etimologia, proposada pel Dr. Aine-to, que fa derivar el mot Gardeny (que és possible que correspongués en algun temps al tros d'horta que hi ha entre la ciutat i el puig del dit nom) del germànic «garden», etimologia massa bonica per a que hom s'en fiï. Durant la Lleida musulmana, és indubtable que l'horta lleidatana tingué ja la importància que els temps posteriors han hereditat; d'aquest temps és ja segura la sèquia que arrencant del colze de la Noguera abasta un territori que, capitanejat per Lleida, constitueix ja una veritable comarca, el Segrià. Però la peixera d'on derivava era més avall de l'actual, probablement pel terme d'Andani. La presa de Pinyana, que prenent les aigües més amunt i per tant amb millor nivell, és la capçalera de l'actual canal o sèquia de Segrià, sembla que és l'obra dels primers temps de la dominació i població cristiana, deguda als treballs d'un Pere Cavasèques, posseïdor de l'obra en aquell moment i que més tard la cedi a la ciutat en mans de la qual ha restat, representada per una Junta des de l'abolició de la Paheria. Aquesta horta, cada vegada més gran, ha restat sempre un dels puntals principals de l'economia de

Lleida, encara que els productes que hom n'ha extret han variat amb els temps (pensem que la tomata era desconeguda en l'Edat Mitja i que avui la vinya ha fugit gairebé de l'horta), i que llur valor s'ha augmentat incalculablement amb la facilitat moderna de comunicacions. En canvi la ramaderia, ara reduïda a indústria accessòria en tots els regadius de la plana, sembla que tingué tota una altra importància en temps passats i que l'aprofitament d'un dels seus productes té d'explicar la prosperitat passada d'una activitat lleidatana ara es pot dir desapareguda, l'adoberia de pells i els treballs en couro.

Finalment el pont de Lleida té ben segur un paper decisiu en la història de la ciutat. El poblat ibèric que coronaria el puig que ha infantat la ciutat, devia menar terres i regatges a ambdues ribes del riu i això devia fer tot seguit desitjable als seus habitants de posseir un medi segur i permanent de comunicació. A aquest interès es tenia d'unir el dels passants que anaven o venien de punts més llunyans de la plana. És difícil fer-se una idea de quina importància i de quin caràcter era aquest tràfec; els antics textos només ens parlen dels ponts amb ocasió de guerres, d'altra banda tant sovintejades, però si no haguessin tingut altra utilitat, haurien existit abans de l'establiment regular de la donació imperial romana? L'antiga importància del pont de Lleida la veurem al pensar que en tot el curs del Segre per la plana i després de l'Ebre fins a la mar no hi havia altres ponts d'obra que el nostre i el de Balaguer, puix el de Tortosa fou sempre de barques. Ha calgut arribar als temps de l'enginyeria moderna per a que aquests passos obli-

gats de tot el tràfec es multipliquessin. Posada Lleida en punt més cèntric que Balaguer, el seu pont fou sempre el principal i tant aviat com el comerç prenia una mica d'empenta, cridava el tràfec de tot arreu al mercat setmanal i a la fira anual de la ciutat. El mercat de Lleida esdevé doncs, una altra font de riquesa local de primer ordre i valoritza els seus productes agrícoles aptes per a la exportació, com l'oli, el vi, el gra, etc. El camí principal d'aquest tràfec confluent a Lleida és el camí de Barcelona, encara que en l'antiguitat hagués estat probablement el de Tarragona: en cada època fou el del principal port de la veïna costa. Sols en l'època musulmana, quan la donació cristiana en el litoral barceloní i la despoblació de Tarragona, camp de lluita dels adversaris, separà la plana interior de la regió costera el paper comercial del pont de Lleida degué ésser merament local. Aquelles circumstàncies eren del tot excepcionals malgrat la seva durada, i després sempre Lleida estigué unida amb la regió marítima per terres poblades i fressades pel comerç en temps de pau i pels exèrcits en temps de guerra.

Aquestes són, de tot temps les fonts essencials de la riquesa lleidatana. La primera, la que condicionà la tria del lloc per a bastir-hi la ciutat, en temps posteriors perdé importància i en algunes ocasions, lluny d'ésser un factor de prosperitat per la població, esdevingué una causa de mort i de ruïna; Lleida plaça de guerra, ha donat dies tristíssims a Lleida ciutat de pau. Si bé és veritat que les seves condicions de fortalesa li han permés de vegades servir la causa de la llibertat de la terra, d'altres en canvi, entre les mans de l'enemic

ha esdevingut instrument temible de dominació per a tot el país i per als propis habitants. En conjunt la nostra història no pot felicitar-se massa del servei prestat per la fortalesa de Lleida i no pas per culpes dels seus naturals defensors.

Una altra font de benestar que cal esmentar és la indústria. Mai ha tingut a Lleida una primera importància, una vida independent dels altres factors esmentats. Sempre s'ha reduït a la transformació i aprofitament dels productes de l'horta i de la comarca, generalment més que per al consum local, amb vistes a l'exportació afavorida pel paper comercial esmentat de la ciutat. He parlat abans de la indústria dels cuirs, derivada de la ramaderia, ambdues, es pot dir, desaparegudes a conseqüència de les noves condicions, i en temps presents, són importants les destil·leries d'alcohol i les conserves, aquesta ben característica dels nostres temps. La resta es pot dir que s'ha reduït i es redueix a les manufactures inherents a tots els nuclis urbans.

Encara tingué Lleida un altre element important de vida en els darrers temps de l'Edat Mitja i en part de la Moderna: el seu Estudi general o Universitat. Si fou creat per Jaume II principalment amb vistes a la seva importància moral i intel·lectual, perquè «no solament amb el llustre de les armes i de la guerra es fa la glòria dels reis sinó també amb la preparació de lleis justes i equitatives», en canvi l'entusiasme amb que l'acolliren la ciutat i els pàters es degué, em sembla, de manera principal, al fet de veure en la creació de l'Estudi i en l'atorgació dels privilegis que li eren inherents, una font de

prosperitat material per a la població. En part s'enganyaren en això, perquè l'afluència d'estudiants i de mestres donà sens dubte més fama i crèdit de saviesa a la ciutat que no pas diners, essent aquelles persones pobres de recursos financers quan no eren tot simplement mendicants, frares o seglars. Tot això augmentat per les limitacions que al comerç i la propietat ciutadanes posaven els privilegis de la classe, que tot sovint es posà davant per davant de l'autoritat local. Tot amb tot, seria exagerat negar que fins en el terreny econòmic l'Estudi fou de profit per a la ciutat. La fama del nom i la barreja de forasters de tot arreu, si altra cosa no afavorien les activitats del comerç lleidatà. D'altra banda no convé oblidar un altre aspecte de la vida urbana que contribueix de manera ben apreciable al llum dels altres. La massa de població flotant representada per l'Estudi, pel comerç i en ocasions determinades però freqüents, per les fires, les reunions de Corts generals, la presència del rei i la seva companyia, etc. determinaren segurament, que Lleida fos en l'Edat Mitja, en relació amb la seva població, una de les ciutats més animades i que en més abundància oferien els atractius propis de les capitals. Bé és cert que les coses després canviaren i amb la decadència general de la ciutat els segles de l'Edat Moderna, la idea que tenim de Lleida abans del segle present, és més aviat la d'una ciutat arcaica, endarrerida en progrés urbà respecte de les de la seva categoria i amb una vida material i intel·lectual moribunda, arrastrant-se gairebé per inèrcia i rutina. Es que la decadència de la seva Universitat havia anat junt amb la de tota l'economia i

no pas com a cosa particular seva sinó com un cas de la ruïna general de Catalunya i d'Espanya. I després la supressió d'aquell centre de vida moral no feu més que accentuar la situació decadent de la ciutat, de la qual si bé afortunadament ha sortit plenament amb puixança major que

mai, no ho ha aconseguit fins força després que les seves germanes les altres ciutats de Catalunya; és que les circumstàncies foren adverses durant molt de temps, per a fer un país ric d'un país agrícola.

ELIES SERRA I RÀFOLS.